

Çagry Beg

Category: Kitapcy,Taryhy şahslar
написано kitapcy | 23 января, 2025
Çagry Beg ÇAĞRI BEĞ

Türkiye Devleti'nin kuruluşunda çok büyük payı olan bu kahraman Oğuz Beği, Mikaîl Yabgu'nun büyük oğlu, Selçuk Subaşı'nın da torunudur. Mikaîl yabgu büyük ihtimalle babası Selçuk Beğ'den önce ölmüş, fakat tarihe Çağrı Beğ ve Tuğrul Beğ adında iki ateş parçası oğul bırakmıştır.

Hazar Kağanlığı'na bağlı olan Oğuzlar, XI. Yüzyıl başlarken bu kağanlığın dağılmaya yüz tutmuş olması dolayısıyla dağınık bir halde bulunuyorlardı. Doğularında kuvvetli Karahanlı Hakanlığı, güneylerinde daha kuvvetli Gazneliler İmparatorluğu vardı.

Oğuzlar'ın büyük bir bölümü Gazneliler'e tâbi olduğu halde Çağrı Beğ'le Tuğrul Beğ, Karahanlılar'ın Talas valisi olan Yağan Tegin Mehmet Buğra Han'a bağlıydılar. Yağan Tegin, Talas ırmağı boyundaki Selçi şehrini dirlik olarak Çağrı ve Tuğrul beğlere vermişti.

Fakat huzur içinde değillerdi. Bir yandan Karahanlı-Gazneli rekabeti ve savaşları, öte yandan kendi aralarında birlik olmayışı, geleceklerine güvenle bakmalarına engel oluyordu. İktisadî darlık içinde de bulunuyorlardı. Çağrı Beğ bu düzensizliği ve huzursuzluğu giderecek bir yol aradı. Kendi buyruğundaki savaşçılarla Anadolu'ya geçerek Rumlar'la çarpışmaya karar verdi. Bu savaş milî-dinî bir ülkü ile, aynı zamanda iktisadî darlığa düşmekte bulunan Oğuzları doyurmak için yapılacaktı.

Bu savaş, gözü pek bir davranış olacaktı. Çünkü Maverâünnehir'den kalkarak Bizans sınırına gelmek için Gazneliler İmparatorluğu'nun toprakları olan Horasan ve İrak-ı Acem ülkelerinden geçmek gerekiyordu.

Çağrı Beğ bu atılgan ve korkusuz yürüyüşü 1015'te yaptı. Küçük kardeşi Tuğrul Beğ'i girilmesi güç çöllerde bırakarak Harzem ile Buhara arasından Horasan'a girdi. Van gölünün güney

bölgesinden Anadolu'ya saldırdı. O zaman bu bölgede Vaspurgan adında, Bizans'a bağlı küçük bir Ermeni krallığı vardı.

Çağrı Beğ, 1015,1016 yıllarında bu krallığa korkunç saldırılar yaptı. Kral Seneharim'in ordularını yendi. Ermeni kralı bu akınlardan o kadar yıldı ki krallığını Bizans'a bırakarak Anadolu'da kendisine başka bir yer verilmesini istedi. Vaspurgan karşılığında kendisine Sivas bölgesi bağışlandı.

Gazneliler, Çağrı Beğ'in bu korkusuz davranışını görünce onun dönüş yolunu kapamak için 1017'de Harzem'i işgal ettiler. Bundan haberi olmayan korkusuz Oğuz beği 1018'te kuzeye yönelerek Gence ve Nahçıvan şehirlerine hâkim olan Şeddadoğulları beğliğinin ülkesine girdi. Bu kürt beğliğinin topraklarını çiğnedikten sonra Bizans'ın tâbiyetinde olan Gürcü krallığına sokuldu ve bütün o bölgeyi yağma etti.

1021'de Anı Ermeni krallığına çarptı. Sonra yolunu kesmek için Gazneliler'in aldığı bütün tedbirlere rağmen yurduna döndü.

Altı yıl süren bu akın bütün tarihte eşsizdir. Çünkü gerisi kesilmiş olduğu halde bir kumandanın, tanımadığı düşman ülkelerinde bu kadar çok dolaşması ve büyük doyumluluklarla ülkesine dönmesi âdeta bir askerlik mucizesidir.

Gazneli Sultan Mesud, Çağrı Beğ Oğuzları'nın bu hareketlerinden ürktü ve buhara civarında yürüyerek Oğuzların büyük başkanı olan Arslan Yabgu'yu tutsak etti.

Bu olaydan sonra Çağrı Beğ'i Karahanlılar'a yanaşmış ve Karahanlılar'ın batı kolunun hakanı olan Ali Tegin'in maiyetinde görüyoruz. Fakat Ali Tegin bilmediğimiz bir sebeple, Çağrı Beğ'in amcası oğlu İnanç Yabgu'yu öldürünce araları açıldı. Savaş hazırlığı yapıldığı bir sırada Çağrı Beğ'in bir oğlu doğarak adı Alp Arslan kondu.

1029'da yapılan savaşı kazanan Çağrı ve Tuğrul beğler biraz sonra Ali Tegin'in ve oğlu Şahmelik'in darbeleriyle darmadağın oldular. Malların çoğunu kaybettiler; kalanını da çöllerde saklayarak bir daha böyle bir bozguna uğramamak için askerî hazırlıklara başladılar.

Gazneliler bu hazırlıkları kendilerine karşı sandıklarından

onlar da Oğuzlar'ı tepelemek üzere hazırlığa giriştiler ve 1035'te tecrübeli kumandan Beğdoğdu buyruğundaki orduyu Çağrı Beğ ve öteki Oğuzlar'a karşı yürüttüler. Bu ordu 2 Temmuz 1035'te Oğuzlar'ın merkez koluna kumanda eden Çağrı Beğ'in pususuna düştü. Çağrı Beğ kolu, yağmur gibi ok yağdırarak Gazneliler'in atlarını öldürdükten sonra onları bozdu. Fakat Selçuklular bu zaferlerini tesadüfe vererek Gazneliler'e elçi gönderip barış istediler. Elçiye gidip geldikten sonra bir anlaşma yapıldı.

Bu anlaşmada Dehistan vilâyeti Çağrı Beğ'e veriliyordu. Fakat gönderilen menşurda Oğuz beğlerine "emir" denecek yerde "dihkan" denilmesi Oğuzlar'ı güvensizliğe sevk etti. Çünkü bu Farsça söz "köy ağası" anlamına geliyordu.

Yeniden savaş ve vuruş başladı. 1036'da Çağrı Beğ, Merv yakınlarına kadar bir akın yaptı. 1037'de Gazneliler Çağrı Beğ'i bastırmak üzere Merv'e büyük bir kuvvet yürüttülerse de Çağrı Beğ çöle çekildi. Gazneliler kendisini kovaladılar. Fakat Çağrı Beğ, kendisini kovalayan Gazneli birliklerini bir vadide ansızın karşılayıp yok etti.

1037 Mayısının başlarında Çağrı Beğ, Merv'de, Tuğrul Beğ Serhas'ta kendi adlarına hutbe okuttular. Fakat tam bağımsız değildiler. Çünkü ikisi de hutbede kendi adlarından önce Gazneli Sultan Mesud'un adını okutmuşlardı.

Bu arada iki taraf anlaşır gibi oldu ve Oğuz beğlerine Gazneliler Devleti'nin büyüklerinin bazılarının kızları namzet gösterildi.

Bunlar arasında Çağrı Beğ'e de Ebülhasan Abdülcelil'in kızı düştü. Selçuklular Merv ve Serhas'ı boşaltarak düğün hazırlıklarına başlarken Karahanlılar'dan Uzkend valisi Börü Tegin yeniden Selçukluları kışkırtarak para ve silah gönderince iş değişti. Çağrı Beğ, kardeşi Tuğrul Beğ'le birlikte birkaç Gazneli kuvvetini yendi.

1038 Nisanında Gazneliler 30.000 kişilik seçme bir orduyla Selçuklular üzerine yürüyünce Oğuzlar kendi aralarında ne yapacaklarını konuştular. Çağrı Beğ, Nişabur'a baskın yapmak gibi gayet cüretli bir tasarı teklif ettiyse de Tuğrul Beğ bunu tehlikeli bularak normal savaşı tercih etti.

1038 Haziranında Serhas civarındaki Telhab'da savaş başladı. Pek şiddetli ve hileli bir savaştan sonra Gazneli ordusu yok edildi. Serhas ve Merv yeniden alındı. Merv'de Ulucami'de yapılan bir toplantıda Çağrı Beğ, artık Gazneli sultanın himayesinde beğlik kurmaya razı olmayarak bağımsız devlet kurulmasını ve içlerinden birinin hepsine başkan seçilerek "sultan" tanınmasını teklif etti. Bu teklif kabul edildi ve Tuğrul Beğ başkan seçildi. Çağrı Beğ, küçük kardeşine hiçbir zaman rakip olmak istemedi. Tuğrul Beğ kısır olduğu için padişahlık nasıl olsa Çağrı Beğ koluna geçecekti.

1038 Temmuzda Çağrı Beğ, Herat'ı işgal etti. Ekimde 50.000 kişilik Gazneli ordusu Selçuklular'a karşı yürüyüşe geçti.

Bu ordu Kasımda Belh'e girdi. Fakat Gazneli Sultan Mesud, Selçuklulardan önce onların müttefiki olan Karahanlı Börü Tegin üzerine yürüdü. Çünkü onun, Selçuklular tarafından Horasan padişahı ilân edileceği hakkında bir söylenti duymuştu. Soğuğa, kara, insan ve hayvan kaybına bakmadan ilerliyordu. Çağrı Beğ de bu durumdan faydalanmak isteyerek ordusunun gerisine düşecek şekilde yürüyüşe başladı. Sultan Mesud bunu öğrenince Börü Tegin'i bırakarak geri döndü (12 Ocak 1039). Belh'e çekildi.

Çağrı Beğ şubatta Nişabur'a gelerek Tuğrul Beğ tarafından karşılandı. Burada 40 gün kaldı. Şehrin büyükleri birer birer ziyaret ederek hoş geldin dediler. Tuğrul Beğ'in tahtı yanına konulan süslü bir sedirin üzerinde oturuyordu. Fakat Nişaburlulara Tuğrul Beğ kadar iyi davranmak niyetinde değildi. Çünkü Sultan Mesud taraftarlarının propagandasıyla Nişabur emîrlerinin ve şeyhlerinin ahaliye Selçuklular aleyhinde söz söylediğini ve camilerde açıkça beddua ettiklerini işitmişti. Gaznelilerle Selçuklular arasında yapılan savaşlar İran-Türkistan-Çin pazarı olan Nişabur'un ticaretini felce uğrattığından bundan şikâyetçi olan tüccarlar da Oğuzlar aleyhine yürütülen Gazneli ordularına maddî yardımlarda bulunmuşlardı. Bundan dolayı Çağrı Beğ ve buyruğundaki beğler Tuğrul Beğ'e başvurarak Selçuklu-Gazneli savaşlarının kesin bir sonuca bağlanmamış olması dolayısıyla, hâlâ zengin bir ticaret eşyasına malik bulunan şehrin

yağmasına izin rica ettiler. Tuğrul Beğ razı olmayınca hoşnutsuzluklarını gizlemediler. Uzun tartışmalardan bir sonuç çıkmayınca Tuğrul Beğ bıçağını çekerek Çağrı Beğ'e : "Yağmada direnirsen kendimi öldürürüm" dedi ve bıçağı yüreğine götürdü. Çağrı, bıçağı yakalayarak yağmadan vazgeçtiğine söz verip intiharı önledi. Tuğrul Beğ de ona 500.000 dirhem ve birçok hediye verilmesini emretti.

Martta Çağrı Beğ, Nişabur'dan ayrılarak Serhas'a yöneldi.

Çağrı Beğ Gazneli Sultan Mesud'un kesin sonuçlu bir saldırı yapacağını bildiği için o da tedbirli davranıyor, onun hareketlerini güçleştirmek için geçeceği yerleri yakıp kıyıyordu.

6 Nisan 1039'da Aliabad ovasında Sultan Mesud ve Çağrı Beğ kuvvetleri çarpıştılar. Çağrı Beğ, üstün kuvvetler karşısında çekilmeye mecbur oldu.

15 Mayıs 1039'da sultan Mesud 100.000 kişilik görülmemiş bir orduyla Belh'ten hareket etti. Bu ordu çok kuvvetli idi. Fakat beslenmesi güç ve hareketi de ağırdı.

Çağrı Beğ bu yürüyüşü öğrendiği zaman Serhas'ta idi. Kardeşine ve bütün akrabalarına durumu bildirdi. Hepsi kuvvetlerini birleştirdiler. Orduları ancak 20.000 kadar atlıdan mürekkepti. Bir bölümü zırhlı ve son derece mükemmel silahlı, büyük çoğunluğu da çevik, hızlı, şiddetle ok atan hafif süvarilerdi.

Gazneliler ordusunu aç bırakmak için Horasan'daki açık şehirleri yıktılar. Ekinleri yaktılar. Ağaçları kestiler.

Oğuz beğleri Serhas'ta bir savaş meclisi kurarak Gazneli Mesud'un büyük ordusuyla çarpışıp çarpışmamak meselesi üzerine konuştular. Türlü düşünceler ileri sürüldü. En son konuşan Çağrı Beğ'in ağırlıkları uzakta bulundurarak son derece şiddetle çarpışmak fikri kabul olundu.

1039 Haziranında, ilerleyen ağır Gazneli ordusuyla Selçuklular arasında bir sıra savaşlar başladı. Bu savaşlarda Oğuz-Türkmen ordusunun ruhunu Çağrı Beğ teşkil ediyordu. Selçuklular kesin sonuçlu savaşa girmeyerek yıpratma taktiğini kullanıyordu.

Haziran sonunda iki taraf da iyice yorulmuştu. Gazneliler'in yolladığı bir elçi, bu sebeple barışa yol açtı ve iki taraf da

savaşa daha iyi hazırlanmak gizli düşüncesiyle barışa yanaştı. Bunla beraber barış yapılır yapılmaz iki tarafın hazırlığı da başlamıştı. 1039 Kasımında Gazneli Sultan Mesud 100.000 kişiyi aşan mükemmel ordusuyla hızla harekete geçti. Oğuzlar, Bâverd'de toplanıp birleştiler. Selçuklular stratejik bir baskına uğrayıp yok olmaktan güç kurtuldular. Sultan Mesud onları yakalayamayınca yiyecek güçlüğü yüzünden yürüyüşü durdurup Nişabur'a döndü (Ocak 1040).

Gazneliler'in Selçuklular üzerine kesin yürüyüşü 3 Mayıs 1040'ta başladı. Gazneliler ordusu büyük su sıkıntısı içinde yürüyordu.

21 Mayıs 1040 Cuma günü Dendânekan ovasında yapılan büyük meydan savaşı Selçuklular'ın kesin zaferiyle bitti.

Çağrı Beğ, Sultan Mesud'un karargâhına gelerek onun tahtına oturdu. Mal ve doyumlulukları askerine dağıttı.

Çağrı Beğ, Sultan Mesud'un bitkin bir halde Mervirûz'a düştüğünü ve yanında hiçbir kuvvet kalmadığını öğrendikten sonradır ki üç gündür at üstünde beklettiği ordusuna dinlenme buyruğunu verdi.

Çağrı Beğ, bundan sonra imparatorluğun doğu bölgesi olan Horasan'ın hâkimi olarak kalmış ve ölünceye kadar mevkiini korumuştur.

1060'ta 70 yaşında olduğu halde öldü.

Merv'e gömüldü.

Alp Arslan, Yakutu, Kavurt, Süleyman adındaki oğullarından Alp Arslan onun yerine Horasan valisi oldu.

Nihal ATSİZ.

«Orkun», 9. Sayı, Ekim 1962. Taryhy şahslar